

Als voormalig vluchteling uit Iran zet Sander Terphuis zich met tomeloze energie in voor asielzoekers. En hoewel hij niet kon voorkomen dat illegaliteit strafbaar wordt gesteld, leidde zijn motie er wel toe dat het wetsvoorstel volledig is uitgekleeft. 'Het besef begint door te dringen dat asielbeleid humaner moet.'

Tekst: Thijs Broer

Fotografie: Maarten Albrecht

Vlak voor het zomerreces in perscentrum Nieuwspoor bestelt Sander Terphuis, geboren in Iran als Ahmad Qeleich Khany, een broodje kroket en een Hollandse Nieuwe. 'Haring. Heerlijk!' zegt hij glunderend. 'Ieder jaar fiets ik speciaal van Kijkduin naar de Vlaggetjesdagen in Scheveningen.' Weinig asielzoekers zijn in Nederland zo geestdriftig geïntegreerd als Sander Terphuis. In 1990, op zijn achttiende, kwam hij als worstelkampioen met een Iraans team naar Nederland voor een toernooi. Hij ontsnapte uit het trainingskamp in Assen en vroeg asiel aan.

Hij leerde zichzelf accentloos Nederlands, en na een paar jaar veranderde hij zelfs zijn naam. Ondanks zijn visuele beperking – hij heeft maar zo'n tien procent van zijn gezichtsvermogen – studeerde Terphuis rechten en filosofie, met steun van vluchtelingenorganisatie UAF. Hij werkte onder meer voor de ministeries van Veiligheid en Justitie en van Binnenlandse Zaken. Intussen zet hij zich met tomeloze energie in voor asielzoekers. Het was Sander Terphuis die begin dit jaar als PvdA-lid het initiatief nam tot een massaal ondertekende petitie tegen de strafbaarstelling van illegaliteit in het regeerakkoord. In mei spoorde hij tijdens een politieke ledenraad van de PvdA de Tweede Kamerfractie per motie aan om al het mogelijke te doen om het lot van asielzoekers in Nederland te verbeteren. De motie werd vrijwel unaniem gesteund. Vlak voor het zomerreces lijken zijn inspanningen nog vruchten af te werpen ook: eind juni kondigde staatssecretaris van Justitie Fred Teeven aan dat er meer vrijheid komt voor asielzoekers, de meesten komen niet meer in detentie. Ook een recente uitspraak van de Hoge Raad wijst in die richting: het opsluiten van vreemdelingen zoals nu vaak in Nederland gebeurt, is in strijd met Europese verdragen. 'Als de plannen van Fred Teeven doorgaan zoals ik ze nu lees, is het een stap in de goede richting,' zegt Terphuis. 'Maar we zijn er nog niet. *The devil is in the details*. Teeven stelt dat "justitieel veroordeelden" nog wel in zwaar regime kunnen worden opgesloten. Maar voor wie geldt dat? Voor echte criminelen? Voor mensen die alleen maar een inreisverbod hebben overtreden? We moeten er scherp op toezien dat het asielbeleid werkelijk humaner wordt en dat de menselijke maat terugkomt.'

Wat heeft u het meest geraakt bij de strafbaarstelling van illegaliteit in het regeerakkoord?

'Het gebrek aan respect voor de mensenrechten. Spinoza heeft gezegd: het doel van de staat is enkel de vrijheid. Volgens die filosofie is het onacceptabel dat je mensen in de gevangenis zet, enkel omdat ze geen verblijfsvergunning hebben. Maar Fred Teeven heb ik in die discussie nog nooit iets over de mensenrechten en de rechtsstaat horen zeggen.'

Zijn Diederik Samsom en Jeroen Dijsselbloem bij de formatie-onderhandelingen te achteloos met dit onderwerp omgegaan?

'De jongere generatie in de PvdA dient met veel meer zorg en aandacht om te gaan met de essentie van de rechtsstaat. De rechtsstaat vormt een van de belangrijkste pijlers onder onze samenleving. En een wezenlijk element van de rechtsstaat wordt gevormd door mensenrechten. Het is echt zorgelijk dat de Tweede Kamer daar niet serieuzer mee omgaat. Ik vind het extra pijnlijk omdat ik zelf in Iran heb meegemaakt wat er gebeurt, als de rechtsstaat niet adequaat functioneert. In Nederland lijken we te denken dat de rechtsstaat draait om abstracte, hoogdravende zaken. Maar het is juist heel basaal. Laatst wilde minister Opstelten nog een ruimere toepassing van het stroomstootwapen. Dat is niet iets waar we laconiek mee om moeten gaan. Je moet als samenleving een grens trekken. Dat mis ik in de politiek. Nu gaat het voornamelijk om pragmatisme: als we de bezuinigingsagenda maar halen.'

'Je moet als samenleving een grens trekken. Dat mis ik in de politiek'

Op uw achttiende bent u tijdens een sporttoernooi in Assen ontsnapt en hebt u asiel aangevraagd in Nederland. Voor uw vertrek uit Iran werden uw ouders gedwongen hun huis in onderpand te geven. Wisten zij dat u van plan was te vluchten?

'Nee. Niemand wist het. Ik ben met een bus mee het trainingskamp uitgereden, heb een treinkaartje gekocht naar Amsterdam. Daar heb ik me gemeld op het politiebureau, en heb ik asiel aangevraagd. Vluchtelingenwerk heeft me toen naar een pension gebracht, een lege studentenflat aan de Wibautstraat in Amsterdam. Daar heb ik een week ondergedoken gezeten. Mijn ouders stonden in Teheran op het vliegveld te wachten op mijn terugkeer met de rest van het team. Toen hoorden ze dat ik er niet bij was. Het verhaal dat ik gevlucht was, kwam meteen in het nieuws. Een paar dagen later heb ik mijn ouders opgebeld.'

Zijn ze door uw actie in de problemen gekomen?

'In het begin wel. Voor het regime was het een enorme afgang. Ze konden het niet laten passeren zonder represailles. Mijn broer is meegenomen door de politie en verhoord. Mijn moeder ook. De winkel van mijn ouders werd een tijdje dichtgegooid.'

*'Helaas heeft bij
de PvdA de
gedachte postgevat
dat je mensen ertoe
moet aanzetten zich
aan te passen'*

Heeft u zich daar schuldig over gevoeld?

'Zeker. Vooral ten opzichte van mijn moeder. Ze wist dat ze mij waarschijnlijk nooit meer zou zien. Ik denk dat mijn ouders het me aanvankelijk wel kwalijk hebben genomen dat ik gevlucht ben. Maar gaandeweg zijn ze het beter gaan begrijpen. Later zeiden ze: eigenlijk hadden we het wel zien aankomen. Als jongen was ik al rebels, ging ik tegen de stroom in. Iran was een afschuwelijk land om te wonen. Het wantrouwen, de angst was enorm. Je wist nooit of je buurman niet actief was voor de geheime dienst. Ik kon daar niet mee leven. Uiteindelijk hebben mijn ouders mijn stap wel begrepen.'

Voelde u zich welkom in Nederland?

'Het gekke is: je vlucht voor je vrijheid, maar ben je eenmaal hier, dan ben je helemaal niet met je vrijheid bezig. Dan gaat het om overleven, om veiligheid. De eerste weken in het asielzoekerscentrum in Leeuwarden heb ik alleen maar op mijn kamer-tje gezeten. Ik moest enorm wennen aan het eten, en aan het weer: het waaide altijd. Verschrikkelijk. En de tijd gaat tergend langzaam in zo'n asielzoekerscentrum. Elke dag duurt een jaar. Maar de Friezen waren geweldig. Vanuit het AZC leerde ik ook mijn latere echtgenote Sjoukje kennen. Toen ging de zon weer schijnen.'

In 1995 besloot u uw naam te veranderen in Sander Terphuis. Waarom?

'Ik wilde nog meer horen bij de Nederlandse samenleving. En mijn Iraanse naam is voor Nederlanders heel moeilijk uit te spreken. De naam "Sander" kende ik van televisie, uit een soap-serie. Als achternaam moest ik een naam bedenken die nog niet in Nederland bestond, maar die toch Nederlands moest klinken. Toen heb ik Terphuis gekozen: een huis, veilig op een terp in Friesland.'

Wat vond uw familie ervan dat u uw naam veranderde?

'Ik heb het mijn ouders nooit verteld. Zij zijn inmiddels overleden. En mijn broer en mijn zes zussen weten het ook niet. Voor hun gemoedsrust laat ik het maar zo.'

Spreekt u uw familie nog vaak?

'Mijn broer bel ik vrijwel wekelijks. Via hem hoor ik alles over de rest van de familie.'

Zou u ooit terug willen naar Iran?

'Ik zou er graag een keer rondreizen met Sjoukje, om haar de stad te laten zien waar ik geboren ben, de straten waar ik als jongetje kattenkwaad heb uitgehaald. Maar onder dit regime is het nog steeds veel te gevaarlijk.'

Hassan Rohani, de nieuwe president, heeft beloofd politieke gevangenen vrij te laten, burgerrechten te waarborgen en diplomatieke banden met Iraans vijanden te herstellen. Wat verwacht u daarvan?

'Ik houd me graag aan een nuchter Hollands gezegde: eerst zien, dan geloven. Khamenei, de geestelijk leider, heeft het laat-

ste woord. Zolang hij de touwtjes in handen heeft, zie ik niet veel veranderen.'

Is het op termijn onontkoombaar dat Iran een democratisch land wordt?

'Een paar jaar geleden, tijdens de groene revolutie, was ik er optimistischer over dan nu. Door de economische crisis zijn mensen defaitistischer geworden. Mijn

broer heeft nu drie baantjes om genoeg te verdienen: taxichauffeur, beveiligers en schoonmaker. Duizenden vrouwen zitten in de prostitutie, er is een gigantisch drugsprobleem. De malaise maakt dat mensen in Iran weinig energie en weinig inspiratie hebben om aan de revolutie te denken. Maar onder de oppervlakte is er wel iets aan het veranderen. De bewustwording groeit. Ik hoorde van mijn broer dat jongens en meisjes die verkeren met elkaar hebben, tegenwoordig zelfs bij elkaar slapen. Dat was in mijn tijd ondenkbaar.'

In de jaren negentig was het in Nederland nog vanzelfsprekend dat immigranten hun eigenheid moesten kunnen behouden. Subsidie voor religieuze organisaties, formulieren en brieven van de gemeente in het Turks en Arabisch. Dat veranderde toen Fortuyn en later Verdonk ertegen van leer trokken: immigranten moesten zich aanpassen. Was u het eens met die omslag?

'Als de overheid immigranten wil dwingen zich aan te passen, kost het miljoenen. En bijna alles wat de overheid daarvoor bedenkt, werkt niet of zelfs averechts. Naar mijn idee moet integratie drie pijlers hebben. Eén: houd je aan de wet. Twee: leer de taal. En drie: de schouders eronder. Voor het overige moet ieder gewoon kunnen zijn wie hij wil. Dat idee probeer ik ook bij Lodewijk Asscher over het voetlicht te brengen. Helaas heeft bij de PvdA de gedachte postgevat dat je mensen ertoe moet aanzetten zich aan te passen. Maar zulk staatsingrijpen werkt niet. Een goed voorbeeld is Chinatown in Den Haag. De Chinezen kunnen heerlijk koken, ze maken nergens aanspraak op, ze zijn niemand tot last. Maar ik verwacht wel dat ik Nederlands kan spreken als ik daar in een winkel of restaurant kom. Meer hoeft je niet van immigranten te eisen. Ik vind het wél belangrijk dat immigranten de beginselen leren van de rechtsstaat. Als je in een islamitisch land bent opgegroeid, ben je niet gewend aan de scheiding tussen kerk en staat, en de gelijkwaardigheid van man en vrouw. Daarom heb ik ook gepleit voor mensenrechtenonderwijs op de basisschool. Dat is essentieel. Maar verder: laat ze alsjeblieft.'

Inmiddels is het bon ton geworden om harde taal uit te slaan over minderheden. Premier Rutte zei vorig jaar nog dat hij Nederland wil teruggeven aan de Nederlanders.

'Het is erg teleurstellend dat uitgerekend de premier dat zei. Zulke uitspraken dragen niet bij aan een gezonde discussie.'

Rutte staat voor een lastig dilemma: hij denkt dat de kiezers weglopen naar de pvv als hij níét zulke taal uitslaat.

'Het dilemma begrijp ik heel goed. Als hij daarmee kiezers van de pvv kan terugwinnen, ben ik geneigd hem te steunen. Maar dat neemt niet weg dat hij een bijzondere verantwoordelijkheid heeft als premier: hij draagt verantwoordelijkheid voor alle Nederlanders. Dat heb ik indertijd ook aan hem geschreven in

een open brief in *de Volkskrant*, waarop ik overigens een keurige brief terug heb gekregen. Ik heb geschreven hoe ik de onvrijheid in Iran heb meegemaakt, en hem aangespoord: doe uitspraken die premierwaardig zijn.'

De laatste jaren lijkt de tolerantie ten opzichte van religieuze minderheden steeds kleiner te worden. De koopzondagen worden vrijgegeven, er gaat minder subsidie naar bijzondere scholen, weigerambtenaren worden ontslagen, de rituele slacht aan banden gelegd. Wat vindt u van die ontwikkeling?

'De rituele slacht is een goed voorbeeld. Verbieden creëert angst. Dan gaan mensen denken: ben ik nog wel welkom in dit land? Deze discussie raakt aan de bescherming van de grondrechten. Daar moet je heel voorzichtig in zijn. Er is een proces van verrechtsing gaande. De godsdienstvrijheid staat steeds meer onder druk. Terwijl dit het oudste grondrecht is dat we in onze Grondwet hebben. Ik geloof dat het Franklin Delano Roosevelt was die zei: de democratie kan alleen voortbestaan als de rechten van minderheden worden beschermd. Anders krijg je toestanden zoals nu in Hongarije, waar de rechtse meerderheid bepaalt hoe de minderheden moeten leven. Vergeet niet: wij zijn niet een democratie, maar een democratische rechtsstaat. Veel landen noemen zich een democratie, maar zijn geen rechtsstaat. Democratie is de helft plus een. Dat zag je ook gebeuren onder het vorige gedoogkabinet. Met een hele kleine meerderheid werden besluiten doorgedruwd die ten koste zijn gegaan van minderheden. Dat is een verontrustende ontwikkeling.'

Partijen als de ChristenUnie stellen dat de traditionele tolerantie ten opzichte van religieuze minderheden plaatsmaakt voor dominantie van de seculiere minderheid.

'Dat gevaar ligt inderdaad op de loer. Zo werd het dreigende verbod op de rituele slacht in islamitische en Joodse kring ook ervaren. Mijn partij heeft dat toen slecht aangepakt. De partijtop heeft niet zien aankomen op hoeveel verzet die maatregel zou stuiten. Uiteindelijk waren er ook drie fractieleden die tegen stemden. Dat vraagstuk raakte aan de grondrechten van burgers. Dat was de kern van de zaak. Daarom ben ik van plan om met voorstellen te komen om in het Beginselmanifest van de PvdA en in het volgende verkiezingsprogramma vast te leggen wat absoluut niet onderhandelbaar is voor sociaaldemocraten. Zoals de eenheidsclausule in de Duitse Grondwet, die de menselijke waardigheid vastlegt.'

Wanneer bent u lid geworden van de PvdA, en waarom juist van die partij?

'Dat moet in 1993 geweest zijn. Ik heb altijd een linkse oriëntatie gehad. Ik ben eerst bij de SP, GroenLinks en D66 langs geweest. Dat voelde als een geweldige verworvenheid: dat ik mocht kiezen van welke politieke partij ik lid wilde worden! Het is uiteindelijk de PvdA geworden, vanwege de sociaaldemocratische idealen: de vrijheid van het individu, bestaanszekerheid, rechtvaardigheid en eerlijke kansen voor iedereen. Ik ben in die tijd veel gaan lezen over de PvdA. Ook over vader Drees: prachtig wat hij teweeg heeft gebracht. Hij kreeg nog jarenlang brieven van mensen die hem bedankten voor de financiële steun voor hun bestaanszekerheid. Het is natuurlijk jammer dat hij uiteindelijk de PvdA verliet. Zoals ik

het ook jammer vind dat Jan Pronk de PvdA nu heeft verlaten. Dan denk ik: we doen iets niet helemaal goed, we gaan kennelijk niet zorgvuldig genoeg om met de waarden waar de PvdA voor moet staan. Zelfreflectie en zelfreinigend vermogen zijn essentieel voor mijn partij. Niet alles is onderhandelbaar. Ik verbaas mij erover dat Diederik Samsom heeft ingestemd met de strafbaarstelling van illegaal verblijf tijdens de onderhandelingen voor de vorming van kabinet Rutte II. Dit is een principekwestie voor sociaaldemocraten en dat behoort je als partijleider te begrijpen. Over deze kwestie heb ik gesproken met partijgenoten die onze partij al decennialang dienen. Ook zij verbazen zich over wat er hier gebeurd is.'

Jan Pronk is uit de PvdA gestapt, mede vanwege de strafbaarstelling van illegalen. Heeft u er ook over gedacht uw lidmaatschap op te zeggen?

'Nee, dat heb ik niet overwogen. Ik vind dat je als PvdA-lid steeds moet blijven strijden voor de waarden en idealen van de sociaaldemocratie. En dat kun je het beste doen door lid te blijven van de partij.'

Van 2003 tot 2008 was u beleidsmedewerker bij de directie Migratiebeleid op het ministerie van Binnenlandse Zaken. Hoe was de stemming daar, ten opzichte van immigranten? Heeft u de indruk dat bij overheidsorganisaties als de IND de tendens is: het zijn grotendeels leugenaars en gelukzoekers, we moeten er zo veel mogelijk terugsturen?

'Dat hing erg af van de bewindspersoon. Onder Rita Verdonk was de toon al snel: het zijn er te veel. De ambtenaren voegden zich in het nieuwe beleid, maar naar mijn idee was het vaak tandenknarsend. Zelf was ik toen bezig met het ontwikkelen van een beleidskader voor een ruimere toelating van ernstig

zieke vluchtelingen, zoals patiënten met nierdialyse. Verdonk zei: als we dat doen, komt heel Afrika deze kant op.'

In de zaak rond de Russische asielzoeker Aleksandr Dolmatov, die zelfmoord pleegde in vreemdelingendetentie, bleek dat er een hele serie fouten is gemaakt, die te herleiden zijn tot een patroon van achteloosheid, onwil en hard optreden tegen vreemdelingen in detentie. Hoe is zo'n cultuur te doorbreken?

'Ik vond dat schokkend. Kennelijk is er een sfeer ontstaan waarin zulk optreden vanzelfsprekend was. Bij het onderzoek naar de zaak-Dolmatov bleek dat 280 vreemdelingen onrecht vastzaten. Het was een kwestie van aanvinken. Binnen de PvdA-fractie in de Tweede Kamer heeft dat tot hevige en zeer emotionele discussies geleid. Dat was een moment om een grens te trekken.'

Uiteindelijk heeft de PvdA een motie van wantrouwen tegen Fred Teeven toch niet gesteund. Wat vindt u: had hij wel weg moeten, als verantwoordelijk bewindsman?

'De zaak-Dolmatov was een teken dat er iets grondig fout is in het systeem. Dat Teeven is aangebleven, biedt de kans om hem op de huid te zitten om echt iets te veranderen. De PvdA zal Teeven niet nóg een keer sparen als er weer zoiets gebeurt. Wij als PvdA eisen een humaner asielbeleid en de menselijke maat moet terug.'

Tijdens de kabinetsformatie accepteerde Diederik Samsom dat illegaliteit strafbaar gesteld zou worden. Bij het formatiecongres van de PvdA klonk nauwelijks kritiek. Pas maanden later kwam het protest op gang. Waarom? Heeft de partij zitten slapen?

'Op het congres in november is wel een motie aangenomen, ook door mij gesteund, die stelde dat de strafbaarstelling indruist tegen de beginselen van de partij. Maar we konden alleen ja of nee zeggen tegen het hele regeerakkoord. Het was ook onduidelijk hoe de strafbaarstelling zou uitpakken. In het regeerakkoord stonden maar een paar woorden: illegaal verblijf wordt strafbaar gesteld. Begin december zei Diederik Samsom nog dat het alleen een overtreding zou worden, gestraft met een geldboete. Maar een dag later riep Fred Teeven dat Samsom voor zijn beurt praatte. Eind december kwam Teeven met zijn eerste notitie, en toen bleek wat de ongedocumenteerde vreemdelingen en de hulpverleners allemaal stond te wachten. Dat was het moment om in actie te komen. Toen ben ik mijn petitie begonnen.'

Op het PvdA-congres in april weigerde Diederik Samsom het regeerakkoord open te breken om de strafbaarstelling van illegaliteit te schrappen. Dat sloeg in als een bom. Wat dacht u toen? Het is een verloren zaak?

'Integendeel. Ik werd er juist strijdlustiger van. Wij als leden van de PvdA hebben tot taak te waken over de principes en idealen van de sociaaldemocratie.'

Na het congres trok Diederik Samsom het land in om zijn standpunt in de afdelingen uit te leggen. Vervolgens werd er begin mei een politieke ledenraad bijeengeroepen, waar Sander Terphuis een motie indiende waarin het wetsvoorstel strafbaarstelling van illegaliteit wordt uitgekleeft, en waarin de fractie

ook wordt opgeroepen op acht terreinen het asielbeleid humaner te maken. De motie werd door de partijtop gesteund.

Op welk moment bent u over die motie gaan praten met Diederik Samsom?

'Voor de ledenraad heb ik hem gesproken. Het initiatief kwam niet van mij. En voor alle duidelijkheid: hij heeft mij niet verteld wat ik moest schrijven. Het was geen compromis. Met Samsom was niet te praten over het aanpassen van het regeerakkoord. Daarom heb ik gekozen voor een andere strategie: een motie waarin de strafbaarstelling zo wordt uitgekleeft dat in de praktijk de positie van vluchtelingen alleen maar wordt verbeterd.'

'Dit is een principekwestie voor sociaaldemocraten en dat behoort je als partijleider te begrijpen'

Volgens critici heeft u zich door Samsom laten inpakken met boterzachte beloften.

'Nee. Hij heeft keiharde toezeggingen gedaan, die ik in de motie heb vastgelegd. De motie wordt gesteund door de voltallige ledenraad, de voltallige fractie en het partijbestuur. Dat is maatgevend. Daar kan hij niet onderuit, als hij dat al zou willen.'

Illegaliteit wordt nog steeds strafbaar gesteld. Daar verandert niets aan.

'Die passage is inderdaad blijven staan. Maar het ziet ernaar uit dat Fred Teeven accepteert dat ongedocumenteerden in principe niet meer in de gevangenis komen. Als dat zo is, is de strafbaarstelling feitelijk helemaal uitgekleeft. In de politiek begint het besef door te dringen dat asielbeleid humaner moet. Dat is een enorme winst.'

Is er een kentering gaande? Wordt Nederland weer een gastvrij, toleranter land?

'Soms denk ik wel eens dat mensen door de economische crisis vooral harder worden. Ik heb de afgelopen maanden honderden e-mails gekregen van mensen die zeggen: waarom moeten we vluchtelingen toelaten als ik zelf geen werk kan vinden? Maar ik krijg ook heel veel steunbetuigingen en hartverwarmende reacties. Er wordt de laatste tijd eindelijk weer gesproken over de vluchtelingen zelf. En daar geloof ik heilig in.' «

Thijs Broer is politiek redacteur van *Vrij Nederland*.

Op 17 november vindt in De Nieuwe Liefde in de programmaserie 'Vreemdeling in Nederland' een debat plaats over de kwaliteit van de Nederlandse asieladvocatuur getiteld 'Charlatans in asielland'. Op 9 februari 2014 volgt de aflevering 'Illegalenjacht', over het oppakken van mensen zonder papieren. Meer informatie over sprekers en tickets is te zijner tijd te vinden op www.denieuweliefde.com.